

ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი
IVANE JAVAKHISHVILI INSTITUTE OF HISTORY AND ETHNOLOGY

ISSN 1987-6564

**ისტორიისა და ეთნოლოგიის
ინსტიტუტის შრომები**

IX

**THE PROCEEDINGS OF THE INSTITUTE
OF HISTORY AND ETHNOLOGY**

IX

თბილისი
Tbilisi

2009

ისტორიობრაზია

რუსუდან ლაბაძე

ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი

საბჭოთა მესამე ქვეყნის დაბადება

უკვე ლე გოფი „ანალები“ სკოლის ერთ-ერთი წამყვანი ისტორიკოსი, შუა საუკუნეების ისტორიის აღიარებული სპეციალისტი, ავტორია ისეთი ცნობილი ნაშრომებისა, როგორებიცაა: შუა საუკუნეების ვაჭრები და ბანკირები (1956), შუა საუკუნეები (1962), დასავლეთის შუა საუკუნეების ცივილიზაცია (1964), სხვა შუა საუკუნეებისათვის (1977), განსაწმენდელის დაბადება (1981), ქრისტიანობის აპოგეა (1982), წარმოსახვითის შუასაუკუნეობრივი სამყარო (1985), წმინდა ლუი (1996), სხვა შუა საუკუნეები (1999), წმინდა ფრანცისკ ასიზელი (1999), შუა საუკუნეები სურათებში (2001) და სხვ. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ლე გოფისეული შუა საუკუნეების ცნება ყოველთვის არ გულისხმობს ჰუმანისტების მიერ დამკვიდრებულ ტრადიციულ ათსაუკუნოვან პერიოდს (V-XV სს.), ისტორიკოსს მხედველობაში აქვს „ხანგრძლივი შუა საუკუნეები“, რომელიც, მისი აზრით, რომაული სამყაროს კრიზისიდან (II-III სს.) იღებს სათავეს და XIX ს-ის სამრეწველო რევოლუციამდე გრძელდება [1, 433].

მედიევისტიკაში ხანგრძლივი შუა საუკუნეების კონცეფციის გაჩენა ისტორიული მეცნიერების ამ დარგის ახლებურმა შესწავლამ განაპირობა. შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლისათვის არატრადიციული მეთოდებისა და თემების გამოყენებამ არა მარტო მედიევისტიკის კვლევის არეალი, არამედ მის მიერ საკვლევი პერიოდის ქრონოლოგიური ჩარჩოებიც გააფართოვა. ეს, უპირველეს ყოვლისა, მენტალიტეტის პრობლემას შეეხო, რადგან მიუხედავად ასწლეულების მანძილზე განცდილი მუტაციებისა მენტალიტეტი ძალიან ნელა იცვლება და ფსიქო-სოციალური სტერეოტიპების, მენტალობის დონეზე შუა საუკუნეები საკმაოდ ხანგრძლივად მოჩანს. მართალია, თანამედროვე მედიევისტიკის თემატიკა, ერთი შეხედვით, შემთხვევითი შერჩევის და ფრაგმენტულობის შთაბეჭდილებას ტოვებს, მაგრამ ამ ვიწრო საკითხების განხილვის ფონზე შუა საუკუნეების სამყაროს სურათი იკვეთება და იმ ეპოქის ადამიანთა მენტალიტეტი ხელშესახები ხდება. ასე მაგალითად, ა. გურევიჩის მიხედვით, უკვე ლე გოფის მიერ ისეთი კერძო საკითხის განხილვა, როგორც „განსაწმენდელის დაბადება“, ანუ დასავლურ ქრისტიანობაში იმპერეინური სამყაროს სურათის (ჯოჯოხეთი-სამოთხე) ახლით (ჯოჯოხეთი-განსაწმენდელი-სამოთხე) შეცვლა შუა საუკუნეების ადამიანთა მენტალობის ძირეულ თვისებებს ჰყენს ნათელს და ქალაქებში ახალი სოციალური და სულიერი გარემოს განვითარების პროცესში მის (მენტალიტეტის – რ. ლ.) ტრანსფორმაციებს ხსნის [2, 21-22].

ჟ. ლე გოფის „განსაწმენდელის დაბადება“ 1981 წელს დაბეჭდა გამომცემლობა „გალიმარმა“. ეს სქელტანიანი წიგნი (509 გვ.) დაწვრილებით მოგვითხრობს საიქიოს მესამე ქვეყნის გაჩენის შესახებ. ჟ. ლე გოფის მიხედვით, განსაწმენდელი, როგორც სივრცე და დრო III-XII საუკუნეებს შორის ჩამოყალიბდა და სიკვდილის შემდეგ გარკვეულ ვითარებაში ზოგიერთი ცოდვის გამოსყიდვასთან იყო დაკავშირებული. პროტესტანტებსა და კათოლიკებს შორის XVI ს-ში მიმდინარე მძაფრ დისკუსიებში რეფორმისტები აშკარად ბრალს სდებდნენ თავიანთ მოწინააღმდეგეებს განსაწმენდელის რწმენის გამო, რომელსაც ლუთერი „მესამე ადგილს“ უწოდებდა, იმ მოტივით, რომ ეს „გამოგონილი“ საიქიო სადგომო წერილში არ იყო [3, 775]. ჟ. ლე გოფი ფეხდაფეხ მიჰყვება მესამე ადგილის საუკუნოვან ფორმაციას იუდაისტურ-ქრისტიანული წარსულიდან ვიდრე მის დაბადებამდე შუა საუკუნეების დასავლეთის აყვავების მომენტში XII ს-ის II ნახევარში, აგრეთვე მის სწრაფ წარმატებას მომდევნო საუკუნეების განმავლობაში.

განსაწმენდელი შუალედია ორ სივრცეს შორის, რომელიც სამოთხესა და ჯოჯოხეთს შორის არსებობდა, მაგრამ ორი პოლუსის მიზიდულობა მასზე დიდი ხნის განმავლობაში მოქმედებდა. განსაწმენდელს რომ ეარსება, წერს ლე გოფი, მას უნდა შეეცვალა refrigerium-ის წინარე სამოთხე და ახალ აღთქმაში, მდიდარისა და ლაზარეს ამბებთან დაკავშირებით აღწერილი აბრაამის წიადი (ლუკა XVI, 19-26). ამასთანავე, ის უნდა გამოყოფოდა ჯოჯოხეთს (თუ არა და დიდხანს დარჩებოდა უმადლესი გეენის ნაკლებად შესამჩნევ ნაწილად) და, მომავალ რჩეულთა განსაწმენდად განკუთვნილი, სამოთხისკენ გადახრილიყო [3, 782]. ამ გაწვევა-გამოწვევაში სამოთხესა და ჯოჯოხეთს შორის, ცხადია, რომ ქრისტიანებისათვის განსაწმენდელის ფსონი უმნიშვნელო არ ყოფილა. ვიდრე დანტე საიქიოს სამი სამეფოს გეოგრაფიას თავის უმადლეს გამოსატყულებას მიანიჭებდა, საიქიოს ახალი სამყაროს მოწყობა ხანგრძლივი და რთული პროცესი იყო.

ებრაული შეოღისაგან განსხვავებით, რომელიც მოწყენილი, მღვდვარე, მაგრამ სასჯელებს მოკლებულია, განსაწმენდელი ის ადგილია, სადაც მიცვალებულებს განსაცდელი ელით. ეს განსაცდელი მრავალფეროვანია და გარკვეულად შეჩვენებულთა ჯოჯოხეთში ტანჯვას წააგავს. მაგრამ

ცეცხლი მთავარ როლს თამაშობს განსაწმენდელის ისტორიაში [3, 783]. ამავე დროს, ეს ის ადგილია, სადაც ცოცხალთა და მკვდართა მიმართება სერიოზულ დატვირთვას იძენს, რადგან მოსალოდნელი განსაცდელი შეიძლება შემოკლდეს ცოცხალთა ჩარევით: ლოცვით, მოწყალებით. სწორედ ლოცვის ძალით მიცვალებულთა დახმარების შესაძლებლობა მიიყვანს ნეტარ ავგუსტინეს (დედამისის, მონიკას სიკვდილის შემდეგ) განსაწმენდელამდე. ნიშანდობლივია, რომ ავგუსტინე აღსარებაში პირველად აკეთებს ამ მონახაზს, რაც შემდგომში განსაწმენდელის გზაზე დააყენებს. ქრისტიანთა ეს ნდობა ცოცხალთა ჩარევის ეფექტურობისა, მხოლოდ მოგვიანებით შეუერთდა სიკვდილის შემდეგ განსაწმენდელის რწმენას. ლე გოფის მიხედვით, განსაწმენდელის ისტორიის საუკეთესო თეოლოგი დანტეა [3, 790].

წიგნის პირველი ნაწილი განსაწმენდელამდე არსებულ საიქიოებს ეძღვნება. ავტორი მიუთითებს, რომ შუა საუკუნეების განსაწმენდელმა ხელახლა გამოიყენა ძველ დროში გავრცელებული მოტივები: სიბნელე, ცეცხლი, განსაცდელის (გამოცდის) ხიდი, მდინარე და სხვ. მაგრამ, მისი აზრით, ეს ურთიერთობები, ქრისტიანულ განსაწმენდელსა და საიქიოს ძველ წარმოდგენებს შორის, ისტორიას განეკუთვნება და არა გენეალოგიას. განსაწმენდელი ავტომატურად არ ჩასახულა მთელი რიგი რწმენებითა და წარმოდგენებით (თუნდაც დიაქრონული), ის ისტორიის შედეგია, სადაც აუცილებლობა და შემთხვევები ერთმანეთშია არეული [3, 795-796]. შემდეგ ჩამოთვლის განსაწმენდელის ელემენტებს სხვა რელიგიებში: ინდუიზმში – ვედური „ბოლო ჟამი“, მაზდეანობაში – ცეცხლი და ხიდი, ეგვიპტური ჯოჯოხეთი, ჯოჯოხეთში ჩასვლა საბერძნეთსა და რომში, რეინკარნაციის ფილოსოფია პლატონთან, ენეიდა ჯოჯოხეთში, ვილგამეში ჯოჯოხეთში, ნეიტრალური და ბნელი საიქიო: ებრაული შეროლი და ბოლოს, იუდეურ-ქრისტიანული აპოკალიპტიკა, რომელთა შორისაც ახალი აღთქმისეული და ქრისტიანული აპოკალიფსები უფრო ზეცაში მოგზაურობაზე მოგვითხრობენ, ვიდრე ჯოჯოხეთში ჩასვლაზე [3, 795-811].

ებრაულ აპოკალიფსებს შორის ლე გოფი ენოქის წიგნს და ეზრას მეოთხე წიგნს ასახელებს, ქრისტიანულ აპოკალიფსებს შორის კი – პეტრეს, ეზრას და პავლეს აპოკალიფსს. იმ აპოკალიფსთაგან, რომლებსაც ყველაზე დიდი გავლენა ჰქონდა საიქიოს შუა საუკუნეების ლიტერატურაზე საერთოდ და კონკრეტულად განსაწმენდელზე, პავლეს აპოკალიფსია. აპოკალიპტიკაში ეს ყველაზე გვიანდელი ტექსტია, რადგანაც იგი (აღბათ, ბერძნულად) III ს-ის შუა ხანებში, ეგვიპტეში უნდა იყოს შედგენილი. პავლეს აპოკალიფსის ვერსიები შემორჩენილია სომხურ, კობტურ, ბერძნულ, ძველ სლავურ და სირიულ ენებზე. ამას გარდა არსებობს 8 განსხვავებული რედაქცია ლათინურ ენაზე. ყველაზე ძველი IV ს-ს განეკუთვნება. ნიშანდობლივია, რომ პავლეს აპოკალიფსი იმდენად პოპულარული იყო შუა საუკუნეებში, რომ წმინდა ავგუსტინემ იგი აკრძალა. აპოკალიფსური იდეების შეუწყნარებლობის გარდა მიზეზი, აღბათ, ისიც იყო, რომ ეს შრომა სადავოდ ხდიდა პავლეს II ეპისტოლეს კორინთელთა მიმართ, რომელსაც ამისდა მიუხედავად იგი (პავლეს აპოკალიფსი – რ. ლ.) ეყრდნობოდა [3, 818].

განსაწმენდელის იდეის ჩამოყალიბების გზაზე ლე გოფს გადამწყვეტად ესახება ებრაული რელიგიური აზრის ევოლუცია. ავტორი მას რაბინების ტექსტებში აფიქსირებს ქრისტიანობის პირველ ორ საუკუნეში. ამ ტექსტების მიხედვით, ასეთია საიქიოს გეოგრაფია: სიკვდილის შემდეგ სულები ან შუალედურ ადგილას, შეოლში მიემართებიან, ანდა სამუდამო სასჯელის გენაში, ან სულაც სამუდამო ჯილდოების ადგილას, ედემში. შეოლი ყოველთვის მიწისქვეშეთი და ბნელია, ეს არის ორმოების, საფლაკების ერთობლიობა, მკვდრების და სიკვდილის სამყარო. გენა უფსკრულის ან მიწის ქვემოთ არის, რომელიც (მიწა – რ. ლ.) მისი სახურავის ფუნქციას ასრულებს. ედემის ბაღი კი, ისეთივე როგორც დაბადებაშია. განსხვავება არ არის ადამის მიწიერ სამოთხესა და მართლების ზეციურ სამოთხეს შორის.

ისახება თუ არა ქრისტიანული განსაწმენდელი საღვთო წერილში? ჯაკ ლე გოფი ამ შეკითხვას ერთ-ერთი თავის სათაურში სვამს. ქრისტიანული დოქტრინა განსაწმენდელის შესახებ, მისი კათოლიკური ფორმით (რადგან რეფორმისტებმა იგი უარყვეს), საბოლოოდ მხოლოდ XVI ს-ში ტრიენტის კრებაზე გაფორმდა. ძველი აღთქმის ერთადერთი ტექსტი (II მაკაბელთა, XII, 41-46) – რომელსაც პროტესტანტები არ თვლიან კანონიკურად – ანტიკური და შუა საუკუნეების ქრისტიანული თეოლოგიის მიერ, წმ. ავგუსტინედან თომა აკვინელის ჩათვლით, მიჩნეულ იქნა როგორც განსაწმენდელის რწმენის არსებობის დასაბუთება¹. ისევე როგორც ძველი იუდაიზმის სპეციალისტები, ასევე ბიბლიის ეგზეგეტები არ ეთანხმებიან ამ რთული ტექსტის ინტერპრეტაციას, რომელიც ისეთ რწმენებსა და პრაქტიკას გულისხმობს, სხვაგან რომ არ არის მოხსენიებული. ამ ინტერპრეტაციის საფუძვლად ლე გოფს ის მომენტი მიაჩნია, რომ ეკლესიის მამების მიბაძვით, შუა საუკუნეების ქრისტიანები ამ ტექსტში მომავალი განსაწმენდელის ორი ძირითადი ელემენტის დასაბუთებას ხედავდნენ: სიკვდილის შემდეგ ცოდვების გამოსყიდვის შესაძლებლობა და ცოცხლების ლოცვების ძალა მიცვალებულთათვის [3, 824-825].

რაც შეეხება ახალ აღთქმას, სამმა ტექსტმა განსაკუთრებული როლი შეასრულა განსაწმენდელის ისტორიაში. უმთავრესი მათ შორის, ლე გოფის აზრით, მათეს სახარებისეული ტექსტი იყო,

¹ „იმედი ჰქონდა, რომ ღვთისმოსავობაში გარდაცვლილთ დიდებული საზღაური მოეღოს. წმიდაა და ღვთიური ასეთი ფიქრი, ამიტომაც მოიტანა მაკაბელმა მკვდართათვის გამოსასყიდი მსხვერპლი ცოდვათაგან მათ საღვთისებლად“ (მეორე მაკაბელთა XII, 45).

რომელიც იმკვეყნად ცოდვების გამოსყიდვის შესაძლებლობას კიდევ ერთხელ ამტკიცებდა: „ამიტომ გუებნებით თქვენ: ყოველი ცოდვა და გმობა მიეტყვებათ ადამიანებს, მაგრამ სულიწმიდის გმობა არ მიეტყვებათ, ვინც სიტყვას იტყვის კაცის ძის წინააღმდეგ, მას მიეტყვება, მაგრამ თუ ვინმე იტყვის სულიწმიდის წინააღმდეგ, მას არ მიეტყვება არც ამ წუთისოფლად, არც მომავალში“ (მათე XII, 31-32). არანაკლები მნიშვნელობა ენიჭებოდა ლუკა მახარებლის იგავს მდიდარისა და ლაზარეს შესახებ, რომელიც მართალია, განსაწმენდელზე არ მოგვივითხოვს, მაგრამ ფრანგი ისტორიკოსის მიხედვით, საიქიოს თვალსაზრისით სამ დაზუსტებას იძლევა: ჯოჯოხეთი (ჰადესი) და მართლების მოლოდინის ადგილი (აბრაამის წიაღი), ახლოსაა, რადგან მათ (ჯოჯოხეთში მყოფ მდიდარსა და აბრაამის წიაღში დაბინავებულ ლაზარეს) ერთმანეთის დანახვა შეუძლიათ, მაგრამ გადაუღალავი უფსკრული აშორებთ; ჯოჯოხეთში წყურვილი მეფობს, რომელიც refrigerium-ის იდეას უდევს საფუძვლად; და ბოლოს, მართალთა მოლოდინის ადგილი განსაზღვრულია, როგორც აბრაამის წიაღი. ლე გოფის აზრით, აბრაამის წიაღი განსაწმენდელის პირველი ქრისტიანული ხორცშესხმა იყო [3, 826]. დასასრულ, ბოლო ტექსტი განსაწმენდელის ბიბლიურ დასაბუთებაში, რომელსაც ყველაზე მეტი კომენტატორი გამოუჩნდა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, შუა საუკუნეებში განსაწმენდელის წარმოშობის საფუძველი გახდა. ეს არის პასაჟი პავლეს I ეპისტოლედან კორინთელთა მიმართ (III, 11-15), სადაც აღწერილია ცოდვილთა ზოგიერთი კატეგორიის განწმენდა სიკვდილის შემდეგ, მაგრამ მოციქულის ტექსტის ძირითადი ელემენტი ცეცხლის მოხსენიებაა: „ვინაიდან არავის არ ძალუძს დაუღოს სხვა საძირკველი, გარდა იმისა, რაც დადებულია, რომელიც არის იესო ქრისტე. და თუ ვინმე აშენებს ამ საძირკველზე-ოქროს, ვერცხლს, პატიოსან ქვებს, ხეს, ნამჯას – თითოეულის საქმე გამოძვლავანდება, ვინაიდან დღე გამოაჩენს, რადგან ის ცეცხლით გამოცხადდება და თითოეულის საქმე, როგორც ის არის, ცეცხლი გამოცხადდება. ვისი დაშენებულიც გაძლებს, ის მიიტოვებს საზღაურს. ვისი საქმეც დაიწება, ის იზარალებს; თვითონ კი გადარჩება, მაგრამ როგორც ცეცხლისაგან“ (I კორ. III, 11-15). ამ გამოთქმამ „მაგრამ როგორც ცეცხლისაგან“ – quasi per ignem, პავლესული ცეცხლის არაერთ მეტაფორულ ინტერპრეტაციას დაუღო სათავე, მაგრამ ძირითადად იგი მაინც მატერიალური ცეცხლის რწმენას შეესაბამება. ამრიგად, კითხვაზე არის თუ არა განსაწმენდელი საღვთო წერილში, შუა საუკუნეებში ამ ოთხი ტექსტის მოხმობით სცემდნენ პასუხს, რაც განსაწმენდელის უარყოფელთათვის მაინც ვერ გამოდგებოდა საბუთად, რადგან, როგორც ლუთერი შენიშნავდა, ეს „გამოგონილი“ საიქიო საღვთო წერილში, მართლაც, არ იყო.

განსაწმენდელის რწმენა, რომელიც ლიტურგიით და საფლავების ეპიგრაფიკით არის დამოწმებული, პრაქტიკაში დაიბადა: ღოცვები მიცვალებულთათვის და მთელი რიგი მოქმედებები მათი სულების საცხოვნებლად. თავდაპირველად, ადრექრისტიანული ეკლესია დაკრძალვის ყოველგვარ ტრადიციას კრძალავდა, რომელსაც წარმართული ცრურწმენა ელო საფუძველად. მსხვერპლშეწირვის ამგვარ რიტუალს IV ს-ში, აფრიკაში, ნეტარი ავეუსტინეს დედა, წმინდა მონიკაც ასრულებდა, ვიდრე ადგილობრივმა ეპისკოპოსმა ამბროსი მედიოლანელმა არ აუკრძალა. ნეტარი ავეუსტინე მოგვივითხოვს, რომ აფრიკაში მიღებული ჩვეულების თანახმად, მონიკამ წმინდანთა საფლავებზე ფაფა, პური და ზედაზე გაიტანა, მაგრამ სასაფლაოს კარისკაცმა შესაწირავი არ მიიღო. ღვთისმოსავი მონიკაც მორჩილად დათანხმდა კარისკაცს, რადგან შეიტყო, რომ ეს აკრძალვა ეპისკოპოსისგან მოდიოდა. თვით აკრძალვის საფუძველი კი სმისა და ღრეობის თავიდან აცილება იყო, რაც თან სდევდა ხოლმე ამ თავისებურ ალაპებს, რომელიც მას წარმართულ ცრურწმენასთან უფრო აახლოვებდა, ვიდრე ქრისტიანულ ღვთისმოსაობასთან. „სულ მალე მიეჩნია იმას, რომ მიწის ნაყოფით სავსე კალათი კი არ მიეტანა მოწამეთა საფლავზე, არამედ წმიდა აღთქმებით აღსავსე გული, და შეძლებისდაგვარად გაეკითხა გლახაკნი; ასე ხდებოდა ზიარება უფლის სხეულთან, რადგანაც მარტივლნი ქრისტეს ვნების მიბაძვით ემსხვერპლნენ რწმენას და მოწამობრივი გვირგვინი დაიდგეს თავზე“, – ვკითხულობთ ნეტარი ავეუსტინეს „აღსარებაში“ [4, 167]. მონიკას მიერ მიცვალებულთათვის შესრულებული მოსახსენებელი ტრაპეზი refrigerium-ის სახელით არის ცნობილი. საფლავების წარწერებზე refrigerium ან refrigerare (გაცივება, გაგრილება) ცალკე ან pax-თან (მშვიდობა, სიმშვიდე) ერთად ხშირად გვხვდება სიტყვების – „განსვენება“, „განისვენებს“ ნაცვლად [5, 56]. ეს refrigerium-ი ჯერ კიდევ ტერტულიანესთან (III ს.) დასტურდება, სადაც ის სულების დროებით ბედნიერებას ნიშნავს, რომლებიც, ტერტულიანეს აზრით, ქრისტეს აბრაამის წიაღში დაბრუნებას ელიან [3, 831]. ფ. არიესის მიხედვით, ვულგატაში, ბიბლიის ლათინურ თარგმანში, სამოთხე refrigerium-ის – გასაგრილებელი ადგილის სახელით მოიხსენიება [5, 56]. შუა საუკუნეების ზოგიერთი ტექსტი ხშირად ახსენებს refrigerium-ს, რომელიც ძალიან ახლოს არის ახალ აღთქმისეულ აბრაამის წიაღთან, მაგრამ მათი აღრევა არ ხდება და, რადგანაც აბრაამის წიაღი განსაწმენდელის პირველ ქრისტიანულ ხორცშესხმადაა მიჩნეული, refrigerium-საც განსაწმენდელის წინარე ისტორიაში, ტერტულიანეს კონცეფციის გამო, განსაკუთრებული ადგილი უკავია. ამგვარად შეიძლება ითქვას, რომ საღვთისმეტყველო დონეზე განსაწმენდელის იდეის გაჩენა ტერტულიანეს refrigerium-ს დაუკავშირდა, მაგრამ ამ შუალედური ადგილის დოგმატურ დონეზე გაფორმებას ან თუნდაც მორწმუნეებში მასობრივ დონეზე გავრცელებას კიდევ ათი საუკუნე დასჭირდა.

„განსაწმენდელის ჭეშმარიტი ისტორია, – წერს ჟაკ ლე გოფი, – პარადოქსით იწყება, თანაც ორმაგი პარადოქსით. ისინი, ვისაც ჩვენ განსაწმენდელის დოქტრინის „ფუძემდებლები“ შეგვიძლია ეუწოდოთ, ბერძენი თეოლოგები არიან“ [3, 839]. თუმცა, შენიშნავს ისტორიკოსი, თეორია, რომელიც

ბერძენმა თეოლოგებმა შემუშავეს მწვალებლურია, როგორც ლათინური, ასევე ბერძნული ქრისტიანობის თვალსაზრისით. აქ, ამ საკითხთან დაკავშირებით ავტორი არ მიმოიხილავს საიქიოს ბერძნულ კონცეფციებს, გარდა მათი (ბერძენების – რ. ლ.) დაპირისპირებისა ლათინების შეხედულებებთან განსაწმენდელის შესახებ 1274 წლის ლიონის მეორე კრებაზე, შემდეგ კი (ამ გამოკვლევის ქრონოლოგიურ ჩარჩოებს მიღმა) ფლორენციის კრებაზე 1438-1439 წელს. ლე გოფის აზრით, ორ ეკლესიას, ორ სამყაროს შორის უთანხმოებამ, რომელიც გვიანი ანტიკური ხანიდან დაიწყო, განსაწმენდელის ისტორია დასავლეთის და ლათინების საქმედ აქცია [3, 839].

განსაწმენდელის წარმოშობის ისტორიის დასაწყისში ფრანგი ისტორიკოსი განსაწმენდელის ორ ბერძენ „გამომგონებელს“ კლემენტ ალექსანდრიელს (გარდ. 215 წლამდე) და ორიგენეს (გარდ. 253/254) ახასიათებს. მათი დოქტრინის საფუძველი, ერთი მხრივ ბერძნული ფილოსოფიური და რელიგიური მემკვიდრეობიდან მომდინარეობდა, მეორე მხრივ ბიბლიისა და იუდაისტურ-ქრისტიანული ესქატოლოგიის ორიგინალური ნააზრვეიდან. ანტიკური საბერძნეთის ორივე თეოლოგის მიხედვით, ღმერთის მიერ დაკისრებული სასჯელები დასჯას კი არ ემსახურებოდა, არამედ აღზრდისა და ცხოვნების საშუალება, განწმენდის პროცესი იყო. ორიგენე ხშირად ახსენებდა „განმასპეტაკებელ ცეცხლს“, რაშიც იგი სულის ტანჯვას გულისხმობდა და, რომელიც მისი apokatastasis panton-ის – ყველა ცოცხალი არსების აღდგენა-აღორძინების ვარაუდიდან მომდინარეობდა [3, 842-843].

მაგრამ, ავტორის აზრით, მომავალი განსაწმენდელის საქმეში ძირითადი ელემენტების შეტანა შუა საუკუნეების ყველაზე დიდ ავტორიტეტს ნეტარ ავგუსტინეს მიეწერება. ავგუსტინემ პირადი ტრაგედიის მაგალითზე, დედის გარდაცვალების შემდეგ ვააცნობიერა მიცვალებულთათვის ლოცვების მნიშვნელობა. თუმცა კი იმის გადაწყვეტა მოხვედებოდა თუ არა მონიკა სამოთხეში მხოლოდ ღმერთს შეეძლო, ნეტარი ავგუსტინე დარწმუნებული იყო, რომ მისი ლოცვები უზენაესის გადაწყვეტილებაზე გაკლენას იქონიებდა. ღმერთის სამსჯავრო, ავგუსტინეს მიხედვით, არ იქნებოდა თვითნებური და მისი (ავგუსტინეს – რ. ლ.) პირადი ლოცვა არც უაზრობა იყო და არც სითამამე [3, 854]. მასვე ეკუთვნის ზოგიერთი შენიშვნა III-IV სს-ის მამების სწავლებაში სამსჯავროს ცეცხლზე და სიკვდილის შემდგომ სათავსებზე. მართლათვის განკუთვნილი აბრაამის წიადი მდიდარისა და ლაზარეს იგავის ახსნა-განმარტებას და პავლე მოციქულის ეპისტოლეს (I კორ. III, 10-15) დაემყარა, ხოლო „დაბადების კომენტარებში მანიქეელთა წინააღმდეგ“ (398 წ.) მან განასხვავა განწმენდისა და განკიცხვის (დასჯის) ცეცხლი, ე. ი. ამქვეყნიური ცხოვრების შემდეგ ან განწმენდის ცეცხლი იქნებოდა, ანდა მარადიული სასჯელი [3, 857].

ლე გოფის აზრით, არ უნდა დავაცალკევოთ ავგუსტინეს კონცეფციები განსაწმენდელის ცეცხლის შესახებ და მისი ესქატოლოგიური დოქტრინა, კერძოდ კი მისი დამოკიდებულება მილენარიზმისადმი [3, 872]. იუდაიზმისაგან მემკვიდრეობით მიღებულმა რწმენამ, ბოლო ეპის პირველ ფაზაში დედამიწაზე ათასი წლის მანძილზე ბედნიერებისა და მშვიდობის დადგომის შესახებ, მილენარიზმის (ბერძნ. ჰილიაზმის) დოქტრინას დაუღო სათავე. ფრანგი ისტორიკოსის დაკვირვებით, მილენარიზმის მოდა ქრისტიანებში II საუკუნეში აღწევს აპოგეას და შემდეგ მცირდება. მაგრამ საბოლოოდ არ ქრება და შუა საუკუნეებშიც აქვს მეტ-ნაკლებად ძლიერი და ხანგრძლივი გამოვლინებები [3, 873].

თავი – „განსაწმენდელის ცეცხლი და ავგუსტინეს ესქატოლოგია“ მთლიანად დასავლური ეკლესიის მამის ესქატოლოგიურ დოქტრინას ეძღვნება. ლე გოფი მიგვიტორობს, რომ ნეტარმა ავგუსტინემ ტრაქტატის – „ღმერთის ქალაქის შესახებ“ (De civit. Dei) XX წიგნი ბოლო ეპის მიუძღვნა, სადაც მკაცრად გააკრიტიკა მილენარიზმი, მიუხედავად იმისა, რომ ახალგაზრდობაში თავადაც მილენარიზტი იყო. ავგუსტინეს მიხედვით, ათასი წელი ქრისტეს მოსვლასთან ერთად დაიწყო და ნათლისღებით უწყვეტად გრძელდება, რომელიც ადამიანთათვის სულების პირველი აღდგომაა. მისი თქმით, მომავალი ათასი წლის რწმენა ისეთივე შეცდომაა, როგორც ებრაელების მიერ მესიის მუდმივი მოლოდინი. ათას წელთან დაკავშირებით ავგუსტინეს ალევორიული ინტერპრეტაცია ეკუთვნის: ათასი, რომელიც სასრული რიცხვია, ათი კუბში, დროის სიჭარბეს (სისრულეს) აღნიშნავს. მეორე მხრივ, იგი ამცრობს აპოკალიფსის იმ ეპიზოდის მნიშვნელობას, სადაც ანტიქრისტეს მოსვლაზე საუბარი, რომელმაც დედამიწაზე ათასი წლის დადგომამდე უნდა იბატონოს. ავგუსტინეს მტკიცებით, ანტიქრისტეს მეფობა ხანმოკლე იქნება და რომ ამ მეფობის დროს არც ქრისტე და არც ეკლესია (რომელიც არ გაქრება) არ მიატოვებენ ადამიანებს. განკითხვის დღემდე პირველი აღდგომის ავგუსტინესეული უარყოფა განსაწმენდელის ცეცხლის შესახებ დასაბუთებას უკავშირდება, რასაც ზოგი მიცვალებული სიკვდილსა და აღდგომას შორის გაივლის, ისე რომ, წერს ქლე გოფი, ამ ინტერვალში სხვა ესქატოლოგიურ მოვლენას არ ჰქონდეს ადგილი [3, 873].

კლემენტ ალექსანდრიელის, ორიგენეს და ნეტარი ავგუსტინეს შემდეგ ლე გოფი განსაწმენდელის უკანასკნელ „ფუქემდებლად“ გრიგოლ დიდს ახსენებს. მისი აზრით, გრიგოლ დიდის შენატანი განსაწმენდელის დოქტრინაში სამმაგია. თავის თხზულებაში („Moralia in Job“) ის გარკვეულ დაზუსტებას იძლევა საიქიოს გეოგრაფიაში, ხოლო დიალოგებში, მოჰყავს რა ზოგიერთი დოქტრინალური მითითება, იგი ძირითადად მოგვითხრობს ამბებს, სადაც მკვდრები განკითხვის დღემდე ცოდვების გამოსყიდვის მომენტში წარმოგვიდგებიან. და ბოლოს, ისტორია გოთების მეფის თეოდორიხის შესახებ, რომელიც ჯოჯოხეთში ხვდება. მართალია, ლე გოფის მიხედვით, ამას „განწმენდის“

ადგილთან კავშირი არა აქვს, მაგრამ მოგვიანებით განსაწმენდელის მიწაზე ლოკალიზაციის უძველეს დასაბუთებად იქნება მიჩნეული [3, 879].

გრიგოლ დიდიდან XII ს-მდე, თითქმის 5 საუკუნის განმავლობაში, განსაწმენდელის მონახაზს პროგრესი არ განუცდია, მაგრამ ცეცხლი, წერს ჟ. ლე გოფი, ყოველთვის არსებობს და თუ თეორიულ პლანში, ხილვებსა და საიქიოში მოგზაურობის სფეროში, თეოლოგიური სიახლე არ არის, ლიტურგიულ სფეროში განსაწმენდელის ცეცხლისთვის სივრცე ისახება და ურთიერთობები ცოცხლებსა და მკვდრებს შორის უფრო მჭიდრო ხდება [3, 889]. ადრე შუა საუკუნეების დოქტრინალურ სტაგნაციის ხილვების სიჭარბე ცვლის. მართლაც, დოქტრინალური უძრავობის მიუხედავად სხვა ტიპის ლიტერატურამ: საიქიოს ხილვებმა და წარმოსახვითმა მოგზაურობებმა ნიადაგი მოამზადეს მომავალი განსაწმენდელისათვის. ეს ტრადიციული ჟანრი იუდაისტურ-ქრისტიანული აპოკალიფსური ლიტერატურის წიაღში აღმოცენდა და განსაკუთრებით დაგვალებულია პეტრესა და პავლეს აპოკალიფსებისაგან. გარდა ამისა, ჟ. ლე გოფის აზრით, ამ ლიტერატურას ორგანიზაციის კვალი ატყვია: ძველი წარმართული კელტური და გერმანული კულტურების მოგზაურობებისა საიქიოში [3, 902-903]. საიქიოს შუა საუკუნეების ხილვების ფუძემდებლად კი ფრანგი ისტორიკოსი „ინგლისის საეკლესიო ისტორიის“ ავტორს, ღირს ბედას მიიჩნევს. „საეკლესიო ისტორიაში“ აღწერილ ერთ-ერთ ხილვაში პირველად ჩნდება საიქიოს განსაკუთრებული ადგილი, სადაც სულები გარდაცვალების შემდეგ განიწმინდებიან [3, 907-908].

კიდევ ერთი გზა, რომელმაც ლათინური ეკლესია განსაწმენდელამდე მიიყვანა საღვთო ლიტურგია იყო. ერთი მხრივ, თითქმის არაფერი მიანიშნებდა იმაზე, რომ სიკვდილის შემდეგ ადამიანებს ცოდვები მიეტყვებოდათ, მაგრამ მეორე მხრივ, ცოცხალთა დაუოკებელი მისწრაფება მიცვალებულთათვის ლოცვისათვის ახალი რწმენისათვის ადგილს ამზადებდა. დაკრძალვის ეპიგრაფიკაში კარგად ჩანს ქრისტიანთა ზრუნვა მათი მიცვალებულებისათვის. ეს ზრუნვა ლიტურგიაშიც იგრძნობა. კაროლინგების ხანაში ზოგიერთ მონასტერში ცოცხლებისა და მიცვალებულებს სახელებს იწერდნენ, რომლებიც წირვაზე უნდა მოხსენიებინათ. ამან შეცვალა ძველი დიპტიქები, ცვილის ფირფიტები, სადაც შემომწირველთა სახელები იყო მოხსენიებული, მაგრამ ეს სიცოცხლის წიგნებს (Libri vitae) წარმოადგენდა, შემდგომში კი მიცვალებულები ცოცხლებს გამოეყვნენ [3, 922]. VII საუკუნიდან ირლანდიის სამონასტრო თემებში თავიანთი გარდაცვალებების სახელებს გრაგნილებზე აღნიშნავდნენ, რომელიც თემის ყველა მონასტერში ვრცელდებოდა. ამას ნეკროლოგები მოჰყვა, მიცვალებულთა სიები, რომლებსაც კალენდრის არშიებზე ათავსებდნენ და ცისკრის მსახურების დროს კითხულობდნენ. ჟ. ლე გოფი აღნიშნავს, რომ ამ პრაქტიკამ კაროლინგთა ხანიდან (IX-X სს.) გრიგოლ VII-ის რეფორმამდე (XI ს-ის ბოლო) ევოლუცია განიცადა: საერთო მოხსენიება ინდივიდუალურმა მოხსენიებამ შეცვალა. კაროლინგური ხსოვნის წიგნები (libri memoriales) 15.000-დან 40.000-მდე სახელს მოიცავს. კლიუნიური ნეკროლოგები კი თითოეულ კალენდარულ დღეზე 50-დან 60-მდე სახელს მოიხსენიებს. ამიერიდან, წერს ჟ. ლე გოფი, ლიტურგიული ხსოვნა მყარად აქვთ გარანტირებული სახელდებით მოხსენიებულ მიცვალებულებს. სამგლოვიარო სიებში ინდივიდუალური სიკვდილის დრომ დაისადგურა [3, 923]. მედიევისტები ამ ევოლუციაში კლიუნიური ორდენის როლს გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებენ. XI ს-ის შუა ხანებში, დაახლოებით 1024-1033 წწ. შორის, კლიუნის მონასტერმა მიცვალებულთა მოხსენიების დღედ 2 ნოემბერი, ყველა წმინდანის დღესასწაულის მომდევნო დღე, დაადგინა. ქრისტიანობაში ამ ორდენის ავტორიტეტი იმდენად დიდი იყო, რომ „მიცვალებულთა დღესასწაული“ მალე ყველგან აღინიშნებოდა. ცოცხლებსა და მკვდრებს შორის ამგვარმა სახეიშო კავშირმა ის ადგილი მოამზადა, სადაც განსაწმენდელი უნდა დაბადებულიყო.

წიგნის მეორე, ცენტრალურ ნაწილში (XII საუკუნე: განსაწმენდელის დაბადება) ავტორი უფრო აკონკრეტებს და აღრმავებს კვლევას. XII ს-ის დასაწყისში, იმ პერიოდის დოკუმენტებზე დაყრდნობით, მიცვალებულების მიმართ დამოკიდებულება ასეთია: საშინელი სამსჯავროს შემდეგ მარადისობაში ადამიანთა ორი ჯგუფი იარსებებს: რჩეულნი და განკიცხულნი. მათი ხვედრი არსებითად სიცოცხლეში ჩადენილი საქციელით განისაზღვრება: რწმენა და კეთილი საქმეები ცხონებას განაპირობებს, უღმერთობას და ცოდვებს კი ადამიანი ჯოჯოხეთში მიჰყავს. ჟ. ლე გოფის მიხედვით საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში სიკვდილსა და აღდგომას შორის დოქტრინა არ არის ზუსტად განსაზღვრული [3, 933]. აზრთა სხვადასხვაობაა შუალედური კატეგორიის არსებობასთან დაკავშირებითაც, რაც სამოთხეში დამკვიდრებამდე ზოგიერთი მიცვალებულის განწმენდას გულისხმობს. ერთნი ფიქრობენ, რომ ეს განწმენდა საშინელი სამსჯავროს დროს მოხდება, მეორენი თვლიან, რომ ყველა მიცვალებული – მართლების, წმინდანების, მოციქულების ჩათვლით – გაივლის ამ განსაცდელს. მართალთათვის ეს მხოლოდ ფორმალბა იქნება, უღმერთოთათვის – განაჩენი, თითქმის სრულყოფილთათვის – განწმენდა. სხვა მოსაზრებით კი, მხოლოდ ისინი, ვინც მაშინვე არ ხვდებიან სამოთხეში ან ჯოჯოხეთში, აბარებენ ამ გამოცდას. რას გულისხმობს ეს განწმენდა-გამოცდა? როგორც ისტორიკოსი შენიშნავს, პავლე მოციქულის I ეპისტოლეზე დაყრდნობით (კორ. III, 10-15), ავტორთა უმრავლესობა თვლის, რომ ეს ცეცხლის გარკვეული სახეობა იქნება, მაგრამ სხვათა აზრით, განწმენდის იარაღები სხვადასხვაგვარია და „განსაწმენდელის სასჯელებს“ (poenae purgatoriae) მოიხსენიებენ. სად მოხდება განწმენდა? განსაწმენდელის ლოკალიზაციასთან დაკავშირებით კიდევ უფრო მრავალფეროვანი მოსაზრებები არსებობს. ლე გოფი აღნიშნავს, რომ ამ საკითხის შესახებ არავინ იძლევა კონკრეტულ პასუხს. მაგალითად, გრიგოლ დიდი თავის ანეკდოტებში

გვარწმუნებდა, რომ განწმენდა ცოდვის ადგილებში მოხდებოდა, ხოლო საიქიოში წარმოსახვითი მოგზაურობების ავტორებმა არ იცოდნენ ის ადგილი, სადაც განსაწმენდელის ცეცხლი უნდა ყოფილიყო. საბოლოო ჯამში, შუალედურ კატეგორიასთან (ჟ. ლე გოფის გამოთქმა – რ.დ) დაკავშირებით დიდი გაურკვეველობა სუფევდა და თუ კი ცეცხლის ცნება (იგი მკვეთრად იყო გამოიჯნული გეგნის მარადიული ცეცხლისაგან) ფართოდ იყო აღიარებული, ცეცხლის ლოკალიზაციას ყველა დეპილით გვერდს უვლიდა [3, 934].

წიგნის ამ ნაწილის ერთ-ერთი თავი „Locus Purgatorius“: „განწმენდის ადგილი“ კონკრეტულად განსაწმენდელის დაბადებას ეძღვნება. ჟ. ლე გოფი არკვევს დათარიღების საკითხს და მიუთითებს, რომ შუა საუკუნეების ტექსტებში, 1170 წლამდე განსაწმენდელი არ არსებობს. მისი დაკვირვებით, სწორედ ამ დროიდან ჩნდება განსაწმენდელი როგორც საიქიოს განსაზღვრული ადგილი, ხოლო გრამატიკულად არსებითი სახელი purgatorium². ეს ტექსტი, სადაც ლე გოფი შუა საუკუნეების ლათინურში ახალ არსებით სახელს აფიქსირებს არის ქადაგება, რომელიც პარიზის ეკლესიის კანცლერს პიერ კომესტორს (Comestor), იგივე მანდუკატორს (Manducator) ეკუთვნის³ პარიზის ღვთისმშობლის ტაძრის სკოლის მასწავლებელი, პიერ კომესტორი ამ ქადაგებაში, რომელიც 121-ე უსაღმუნის კომენტარს შეეხება, ზეციური იერუსალიმის შენებაში სამ ფაზას განარჩევს: გამოყოფა, განწმენდა და მარადიული მდგომარეობა. მეორე ფაზასთან დაკავშირებით ქადაგების ავტორი აზუსტებს, რომ განსაწმენდელში ისინი განიბანებიან, ვინც ხით, თივით და ნამჯით გაივლიან ამ ფაზას⁴. ლე გოფი თვლის, რომ პიერ კომესტორმა პირველად იხმარა არსებითი სახელი purgatorium და ამდენად ამ ნეოლოგიზმის გამომგონებელი თუ არა, ერთ-ერთი პირველი მომხმარებელია, რაც, მისი აზრით, საიქიოს გეოგრაფიის რეკონსტრუქციურ განვითარებასთან არის დაკავშირებული. რაც შეეხება ქრონოლოგიას, მიუხედავად კომესტორის მრავალრიცხოვანი თხზულებებისა და ქადაგებათა დათარიღების სირთულისა, ისტორიკოსი დაასკვნის, რომ განსაწმენდელის დაბადება 1170-1180 წლებზე მოდის. ამ ჰიპოთეზით, 1170 წელსა და 1178-1179 წწ. შორის (კომესტორის გარდაცვალების თარიღი), მას უნდა ეხმარა ნეოლოგიზმი purgatorium, რომლის დაბადებაც ათწლეულის განმავლობაში, 1170-1180 წწ. მოხდა [3, 958-961].

XIII ს-ის დასაწყისში განსაწმენდელის დაბადებით საიქიოს ახალი სისტემა წარმოიქმნა. დაახლოებით 1200 წლისათვის განსაწმენდელი საბოლოოდ დამკვიდრდა. განსაწმენდელის ლოგიკის შესახებ მსჯელობისას ჟ. ლე გოფი წერს: „მკვდრები მხოლოდ ცოცხლებით და ცოცხლებისათვის არსებობენ. ინოკენტი III-მ თქვა: ცოცხლები იმიტომ პატრონობენ მიცვალებულებს, რომ თვითონაც მომავალი მკვდრები არიან. ქრისტიანულ საზოგადოებაში, განსაკუთრებით შუა საუკუნეებში, მომავალს მხოლოდ ქრონოლოგიური დატვირთვა არ ჰქონდა, მას პირველ რიგში და ძირითადად ესქატოლოგიური მნიშვნელობა ჰქონდა. ბუნება და ზებუნებრივი, სააქაო და საიქიო, გუშინ, დღეს, ხვალ და მუდამ – მარადიულობა ერთიანი იყო“ [3, 1023]. ახალი აღთქმა აღწერს საშინელი სამსჯავროს სცენას, რომლითაც სამყაროსათვის ფარდა იხურება, ხოლო მარადისობისათვის იხსნება. ეს არის დიდი გამორჩევა თხებისა ცხვრებისაგან, მართლები მარჯვნივ, წყეულნი მარცხნივ (მათე XXV, 31-46). ეს სულიწმინდის მოსვლაა, მაგრამ მომავალი სამსჯავრო მხოლოდ ორ შესაძლებლობას მოიცავს: სიცოცხლე ან სიკვდილი, სინათლე ან სამუდამო ცეცხლი, ზეცა ან ჯოჯოხეთი. განსაწმენდელი, წერს ლე გოფი, დამოკიდებული იქნება ნაკლებად საზეიმო ვერდიქტზე, კერძო სამსჯავროზე სიკვდილის შემდგომ, როგორც წარმოუდგენია შუა საუკუნეების ქრისტიანულ წარმოსახვას მიცვალებულის სულისათვის ბრძოლა ანგელოზებსა და დემონებს შორის. რამდენადაც განსაწმენდელის სულები მართალი სულებია, რომლებიც ბოლოს ცხონდებიან, ისინი ანგელოზებზე არიან დამოკიდებული, მაგრამ სრულ სასამართლო პროცედურას გაივლიან. მათ ნამდვილად შეუძლიათ დაიმსახურონ სასჯელის მიტევება, წინასწარი განთავისუფლება, მაგრამ არა კარგი საქციელის, არამედ გარედან ჩარევის, ღოცების წყალობით. ამგვარად, დაასკვნის ისტორიკოსი, სასჯელის ხანგრძლივობა დემონის გულმოწყალების გარდა, მიცვალებულის პირად დამსახურებებზე და ეკლესიის ღოცებზე არის დამოკიდებული, რომლებსაც მისი მშობლები და მეგობრები ადავლენენ [3, 1024-1025].

განსაწმენდელის დაბადებამ ცოდვისა და მონანიების ახალი კონცეფციები წარმოშვა. ცოდვითა იერარქიაში, რომელიც ქრისტიანობის პირველ საუკუნეებში დადგინდა, მომაკვდინებელი ცოდვების გვერდით მისატევებელი ცოდვების ცნება დამკვიდრდა. მისატევებელ ცოდვებს გრძელი ისტორია აქვს და მისი სათავე წმინდა წერილიდან, მოციქულ იოანეს I ეპისტოლედან (V, 16-17) მომდინარეობს. ცნების მონახაზი, რომელიც ტერტულიანეს ეკუთვნის, წმ. ავგუსტინემ და გრიგოლ დიდმა დააკონკრეტეს. მათ მიერ ნახმარი ტერმინები იყო: წვრილი, პატარა (minuta), მცირე (parva, minor), მსუბუქი (levia, leviora), ყოველდღიური (quotidiana). ტერმინი მისატევებელი (veniale, venialia) ხმარებაში მხოლოდ XII ს-ში შემოვიდა, ხოლო დაპირისპირების სისტემა მომაკვდინებელ და მისატევებელ ცოდვებს შორის ამავე საუკუნის მეორე ნახევარში ჩამოყალიბდა. რა ურთიერთობა არსებობს მისატევებელ ცოდვასა და განსაწმენდელს შორის? რამდენადაც, წერს ლე გოფი, სინამდვილეში გან-

² სახელი წარმოიქმნა ლათინური ზმინიდან: purgare (purgo, purgari, purgatum) – განწმენდა, გასუფთავება.

³ ლათინური Comestor და Manducator იგივეა, რაც ფრანგული Mangeur, ე. ი. მჭამელი, ღორმუცელა. ლე გოფი ყველგან ხმარობს Pierre le Mangeur-ს.

⁴ იხ. მოციქულ პავლეს I ეპისტოლე კორინთელთა მიმართ III, 12-15.

საწმენდელი არ არსებულა და მისატყვებელი ცოდვის განსაზღვრებაც ბუნდოვანი იყო ისეთი ტენდენცია არსებობდა, რომ ეს ცოდვები ღოცვით, მოწყალებით, აღსარებით და, ალბათ, როგორც თვით ავგუსტინემ განტყვება განსაწმენდელის ცეცხლში წარიხოცებოდა [3, 1035]. წმინდა ბერნარი არ ხმარობს გამოთქმას „მისატყვებელი“, არამედ „ყოველდღიურს“, უფრო „პატარას“ (minora), ანუ რომელიც მომაკვდინებელი არ არის. იგი თვლის, რომ ღოცვა საუკეთესო საშუალებაა ამ ცოდვებისაგან განსაწმენდად, მაგრამ, მისივე აზრით, აღსარება უსარგებლოა ზოგიერთი ცოდვისათვის. ლე გოფის მიხედვით, XII ს-ის ევოლუციამ მისატყვებელი ცოდვა განსაწმენდელთან დაახლოვა. მართლაც, მისატყვებელ ცოდვასთან დაკავშირებით განსაკუთრებით არცოდნის კრიტიკიუმს იყენებდნენ, რასაც თეოლოგები სულ უფრო და უფრო მნიშვნელოვნად თვლიან. „მასაშადამე, – წერს ისტორიკოსი, – თუ შეცდომას (culpa) გამოვიცხავთ, რჩება სასჯელი, რომელიც განსაწმენდელში წარიხოცება, რამდენადაც პაველ მოციქულის I ეპისტოლეს (კორ. III, 10-15) ახსნა-განმარტებას ხის, თივის და ნაძვის ნაგებობების მისატყვებელ ცოდვებთან მსგავსებასთან მიყვარათ (ვინაიდან ამგვარი შენობები, ჩვეულებრივ, ცეცხლში ნადგურდება, მაგრამ საშუალებას აძლევს მის მაშენებელს ცეცხლის საშუალებით გადარჩეს), მისატყვებელი ცოდვებიც განსაწმენდელში განიწმინდება“ [3, 1035]. ამავე დროს, მას მიაჩნია, რომ საკითხის დასმა, თუ რომელ ცოდვებს მიყვარათ განსაწმენდელში, არ არის გონივრული. თუ მართალია, რომ მისატყვებელი ცოდვისა და განსაწმენდელის ცნება ერთად გაჩნდა და, რომ მათ შორის მჭიდრო ურთიერთობა დამყარდა, XII ს-ის ბოლოსა და XIII ს-ის დასაწყისის კლერკებს ფიქრის მთავარ საგნად აბსტრაქციები კი არ ჰქონდათ, როგორცაა დანაშაული, ცოდვა, შეცდომა, არამედ მათ ძირითადად ადამიანები აინტერესებდათ, მათი საზრუნავი საზოგადოება იყო [3, 1036].

თავისი გამოკვლევის მესამე ნაწილში – „განსაწმენდელის ტრიუმფი“, ჟ. ლე გოფი ეხება განსაწმენდელის აღიარების საკითხს ყველა დონეზე და, პირველ რიგში, ლათინური ეკლესიის მიერ ოფიციალურ ფორმულირებას დოგმატურ დონეზე. როგორც ითქვა, ბერძნული ეკლესია განსაწმენდელის დოქტრინის შემუშავების სათავეებთან იდგა, მაგრამ არ განუვითარებია ეს საფუძვლები. იგი (ბერძნული ეკლესია – რ. ლ.) დაკმაყოფილდა სიკვილის შემდეგ გამოსყიდვის რწმენის შესაძლებლობით და ლათინურისაგან ოდნავ განსხვავებული პრაქტიკით: ღოცვებით და მოსახსენებლებით მიცვალებულთათვის. სამაგიეროდ, ლათინური რწმენა საიქიოს მესამე ადგილის დაბადებით და იმპერატორული სამყაროს ძირეული გადაკეთებით გაიფურჩქნა. განსაწმენდელის პრობლემამ ორ ეკლესიას შორის დისკუსიები და განხეთქილებები წინა პლანზე წამოსწია. ამ კამათის პირველი ფაზა ძირითადად განსაწმენდელის ცეცხლის გარშემო მიმდინარეობდა. წმინდაწმინდის რელიგიური სიძნელეების გარდა, XII ს-ის I ნახევარში მიმდინარე მოლაპარაკებები პოლიტიკურ დაბრკოლებებს შეეჯახა. პაპობა მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის შემდეგ, 1204 წელს დაარსებულ ლათინთა იმპერიას უჭერდა მხარს, ბერძნები კი ნიკეაში გამაგრებულ ბიზანტიის იმპერატორს ცნობდნენ [3, 1109].

ჟ. ლე გოფს დაწვრილებით მოჰყავს ბერძნულ-ლათინური კამათის ამსახველი რელაცია, რომელიც კორფუს მიტროპოლიტის გიორგი ბარდანესისა და პაპის ელჩის ფრანცისკელი ბერის, ბართლომეს დაპირისპირებას შეეხება. ეს დისკუსია ბერძნულ მონასტერ Casole-ში, ოტრანტოს მახლობლად, 1231 წელს შედგა. გიორგი ბარდანესი ბრალს სდებდა ფრანცისკელებს, რომ ისინი ხოტბას ასხამდნენ ცრუ დოქტრინას, რომლის მიხედვითაც არსებობდა განმასპეტაკებელი ცეცხლი, სადაც ისინი იგზავნებოდნენ, ვინც ცოდვების მონანიება ვერ მოასწრეს, მაგრამ საშინელ სამსჯავრომდე განიწმინდებოდნენ და სასჯელისაგან განთავისუფლდებოდნენ. მოპაექრის დასარწმუნებლად კორფუს მიტროპოლიტმა საღვთო წერილის ავტორიტეტებსაც არაერთხელ მოუხმო, მაგრამ ამასაც არ დაუეჭვებია ფრანცისკელი და ორივე საკუთარ პოზიციასზე დარჩა [3, 1110-1111].

ინოკენტი IV-ის პონტიფიკატის ბოლო წლებში, ბერძნებსა და ლათინებს შორის დისკუსიების ატმოსფერომ სახე იცვალა. სიკვილიამდე რამდენიმე კვირით ადრე, 1254 წლის 6 მაისს, პაპმა თავის ლეგატს ბერძნებთან კვიპროსზე ოფიციალური წერილი გაატანა, რაც განსაწმენდელის ისტორიაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თარიღია. პაპი მიუთითებდა, რომ ბერძნებსა და ლათინებს შორის საკამარისად არსებობდა შეხების წერტილები, მაგრამ ჩრდილში ტოვებდა საჩოთირო საკითხს განსაწმენდელის ცეცხლის შესახებ. ამავე დროს, იგი მბრძანებლურად მოითხოვდა, რომ ბერძნებს განსაწმენდელის დეფინიციასზე ხელი მოეწერათ. ჟ. ლე გოფს მოჰყავს ამ წერილის ტექსტი: „რადგან ჭეშმარიტება სახარებაში ამტკიცებს, რომ სულიწმინდის გამობა არც აქ და არც იმქვეყნად არ მიეტყვება ადამიანს, რაც ისე უნდა გავიგოთ, რომ ზოგიერთი ცოდვა მისატყვებელია ამქვეყნად და ზოგიც საიქიოში; რადგან მოციქულიც ამბობს, რომ თითოეულის საქმეს ცეცხლი გამოცდის, ვისი საქმეც დაიწვება, ის იხარალებს, თვითონ კი გადარჩება, მაგრამ როგორც ცეცხლისაგან; რადგან თვით ბერძნებსაც ჭეშმარიტად სწამთ და უყოყმანოდ აღიარებენ, რომ მათი სულები, ვინც მონანიების ან მომაკვდინებელი ცოდვის გარეშე გარდაიცვლებიან, მაგრამ მისატყვებელი ცოდვები და მცირე შეცდომები აქვთ ჩადენილი, სიკვილის შემდეგ განიწმინდებიან, რაშიც ეკლესიის ღოცვები ეხმარებათ. მხედველობაში ვიღებთ რა, ბერძნების მტკიცებას, რომ თავიანთი ეკლესიის მამებთან ვერ მოძებნეს საკუთარი და უტყუარი სახელი ამ განწმენდის ადგილის აღსანიშნავად და, რომ ტრადიციებისა და წმინდა მამათა მიხედვით, ეს სახელი განსაწმენდელია, ჩვენ გვინდა, მომავალში ეს სახელწოდება მათ მიერაც იყოს მიღებული. რადგან ამ დროებით ცეცხლში მსუბუქი და პატარა ცოდვები და, რა თქმა უნდა, არა დანაშაულები და მთავარი შეცდომები, რომლებიც მონანიებით არ იქნა მიტყვებუ-

ლი, განწმენდას ექვემდებარება“. ლე გოფი ხაზს უსვამს, რომ ინოკენტი IV-ის წერილი განსაწმენდელის, როგორც ადგილის, გაჩენის დოქტრინალური აქტი იყო [3, 1112].

განსაწმენდელის ლათინურ ეკლესიაში დამკვიდრების თვალსაზრისით, ჯ. ლე გოფი ვრცლად ეხება ლიონის მეორე კრების (1274 წ.) პერიპეტივებს. აქ ავტორი მოუხმობს ერთ-ერთს იმ მრავალ ეპიზოდთან, რომელმაც გარკვეული კვალი დააჩნია ბერძენ-ლათინთა პოლემიკურ მოლაპარაკებებს XIII ს-ის III მეოთხედში. ნიკოლა დე დურაზომ, კროტონის ეპისკოპოსმა დაწერა პასკვილი: „სულიწმიდის გადმოსვლასა და სამებაზე ბერძნების შეცდომების წინააღმდეგ“, რომლის ლათინური ასლი 1262 წელს გაეგზავნა პაპ ურბან IV-ს, რომელმაც თომა აქვინელის აზრი ითხოვა. პასკვილის ავტორი ცდილობდა დაემტკიცებინა, რომ XIII ს-ის ბერძნები აღარ იყვნენ ეკლესიის მამების ერთგულნი და იგივე დოქტრინებს აღიარებდნენ, რასაც ლათინები. „სინამდვილეში, – წერს ლე გოფი, – ეს პასკვილი იყო სიცრუის, ფალსიფიკაციის და არასწორი განსაზღვრებების კრებული. თუმცა, პაპობა ფიქრობდა, რომ იგი ბერძნებთან მოლაპარაკებების საფუძვლად გაეხადა“ [3, 1113]. პასკვილის საპასუხოდ 1263 წელს თომა აქვინელმა შეადგინა „ბერძნების შეცდომების წინააღმდეგ“ (Contra errores Graecorum), რომელიც ლათინებისათვის ბერძნების საწინააღმდეგო არგუმენტების არსენალი გახდა. ამ არგუმენტაციაში, რომელიც ძირითადად სულიწმიდის გადმოსვლას და პაპობის პრიმატს ეხებოდა, თომა აქვინელი განსაწმენდელის არსებობასაც იცავდა [3, 1113].

ამასობაში კი პოლიტიკური სიტუაცია, რომელიც ბერძნების მიერ კონსტანტინოპოლის დაბრუნებისა და ბიზანტიის იმპერიის მოხვედრით ერთიანობის დამყარების შემდეგ შეიქმნა, ბერძნებსა და ლათინებს შორის შერიგების მცდელობისაკენ წარმოართა, რომელსაც ლიონის მეორე კრებამ დაუდო საფუძველი. ლათინ-ბერძენთა უნია პაპ გრიგოლ X-ს პოლიტიკური მიზნებისათვის სჭირდებოდა და კარგად ესმოდა, რომ კავშირი, მით უმეტეს, ისეთი ფორმით როგორც პაპი სთავაზობდა (ლათინური მრწამსის ცნობა, პაპის უზენაესი ხელისუფლების აღიარება), მიუღებელი იქნებოდა ბერძნებისათვის. მიუხედავად წინააღმდეგობისა, ამჯერად უნიის გაფორმებას დაბრკოლებები აღარ შეხვედრია და იმით დასრულდა, რომ 1274 წლის 28 ივნისს, ლიონში პატრიარქმა გერმანემ წირვაზე მრწამსი Filioque-თან ერთად წარმოთქვა. მაგრამ ამ კავშირს არანაირი შედეგი არ მოჰყოლია. ლიონის კრების ოქმებმა დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის არსებული „დოგმატური“ უფსკრული ვერ ამოავსო, პირიქით, გააღრმავა. მაგრამ მან საშუალება მისცა განსაწმენდელს უფრო კარგად მოეკიდა ფეხი ლათინურ ეკლესიაში. მეორე მხრივ, საინტერესო ფაქტი დოგმატურ დონეზე ის არის, რომ მომავალ ორ კრებაზე, შენიშნავს ჯ. ლე გოფი, რომელმაც საბოლოოდ დააწესა განსაწმენდელის დოგმა დასავლურ ქრისტიანობაში (ფერარა-ფლორენციის 1438-1439 წწ; ტრიენტის 1563 წ.), იგი არასოდეს არ იქნება ეკლესიის მიერ განსაზღვრული როგორც ზუსტი ადგილი ან ცეცხლი. მისი რწმენით, მიუხედავად თეოლოგების დუმილისა და საეკლესიო ინსტიტუციების სიფრთხილისა, განსაწმენდელის წარმატება მისივე სივრცობრივობით და წარმოსახვითობით არის გამოწვეული, რამაც საშუალება მისცა სრულად განვითარებულიყო [3, 1115-1116].

განსაწმენდელის გაჩენისა და გავრცელების მომენტში დასავლეთის ქრისტიანების დამოკიდებულებების წარმოსაჩენად ლე გოფს მოჰყავს ბერძენ-ლათინთა კამათთან დაკავშირებული ერთი დოკუმენტი. ლიონის მეორე კრების შემდეგ მიქაელ VIII პალეოლოგოსმა აიძულა ბიზანტიელი სამღვდლოება პატივი ეცა უნიისათვის. ათონის მონასტრები წინააღმდეგობის ერთ-ერთი მთავარი კერები იყო. 1276 წ. მასში, იმპერიის პოლიციამ ათონზე თავდასხმის დროს დაარბია და გაყარა ბერები და ორი მათგანი, ნიკიფორე და კლემენტი პატიმრობაში აიყვანა. იმპერატორმა ლათინებისადმი მოკრძალების გამო, ვენეციურ ხომალდზე სენ-ჟან-დ'აკრში, ისინი პაპის ლეგატს გადასცა. ლეგატს, დომინიკელ თომა ლანტინელს (Thomas de Lentini), რომელიც ამავე დროს აკრის ეპისკოპოსი და იერუსალიმის პატრიარქი იყო, გულახდილი დისკუსია ჰქონდა ორ ბერძენ ბერთან და საბოლოოდ მათი კვიპროსზე გამწესებით დაკმაყოფილდა. კამათში განსაწმენდელის საკითხიც წამოიჭრა:

ლათინი: განსაწმენდელის შესახებ რას იტყვი?

ბერძნები: რა არის განსაწმენდელი და რომელი აღთქმიდანაა იგი?

ლათინი: პავლეს, როცა ის ამბობს, რომ ადამიანები ცეცხლით გამოიცდებიან: „ვისი საქმეც დაიწვება, ის იზარალებს; თვითონ კი გადარჩება, მაგრამ როგორც ცეცხლისაგან“.

ბერძნები: მართალია, ის უსასრულოდ დაისჯება.

ლათინი: ჩვენც ასე ვამბობთ. თუკი ვინმე შეცოდების შემდეგ მოსანანიებლად წავა, მიიღებს შეწყალებას შეცდომისათვის და ამ მონანიების შესრულებამდე მოკვდება, ანგელოზები მის სულს განმასპეტაკებელ ცეცხლში ჩააგდებენ ანუ ცეცხლის მდინარეში, ვიდრე არ დასრულდება ზეციური მამის მიერ დაწესებული დრო. სწორედ ამ დარჩენილი დროის დასრულების შემდეგ, ჩვენ ვამბობთ, რომ ის განწმენდილი მიდის მარადიულ ცხოვრებაში. თქვენც ასე ფიქრობთ თუ არა?

ბერძნები: ჩვენ არა მარტო არ ვცნობთ ამას, არამედ ანათემას გადავცემთ, როგორც მამები კრებაზე. უფლის სიტყვის მიხედვით „თქვენ გზააბნეული ხართ, არ ცნობთ არც აღთქმას და არც ღმერთის ძალას“.

ლათინი: სად განისვენებენ ამჟამად მართალთა სულები?

ბერძნები: უფლის სიტყვის მიხედვით, მართლები, ისევე როგორც ლაზარე აბრაამის წიაღში არიან, ცოდვილები კი მდიდარის მსგავსად გეენის ცეცხლში.

ლათინი: ჩვენი ეკლესიის ბევრი უბრალო მორწმუნე დაითმენს ამას. როგორც ისინი ამბობენ, აღდგენა-აღორძინება (apocatastase) ჯერ არ დამდგარა და ამის გამო, სულელები არ განიცდიან არც ტანჯვას და არც ნეტარებას...“. ამ ადგილას ხელნაწერში ლაკუნის გამო ინფორმაციის დასრულება ვერ ხერხდება და ამდენად უცნობია, რას ამბობენ ლათინები საკუთარი რწმენის დასაცავად [3, 1116-1117]. „პირველ რიგში, – წერს ლე გოფი, – მე აღვნიშნავ ამ ლათინის პარადოქსულ შუამდგომლობას apocatastase-ის ორიგენული ცნებისადმი, მაგრამ მეჩვენება, რომ არსებითი დოქტრინაში კი არ მდგომარეობს, არამედ ლათინების მენტალურ განწყობილებებში, რაც მხედველობაში აქვს თომა ლანტინელს. ბევრ უბრალო მორწმუნეს აღარ აკმაყოფილებს დაპირისპირება: გენა/აბრაამის წიადი, ჯოჯოხეთი/სამოთხე. განსაწმენდელის, როგორც სიკვდილსა და აღდგომას შორის უკანასკნელი პერიპეტეის და მონანიებისა და ცხოვნების პროცესის გაგრძელების საჭიროება, მასის მოთხოვნილება გახდა. Vox populi..., ყოველ შემთხვევაში, დასავლეთში“ [3, 1117].

XIII ს-ში განსაწმენდელი თეოლოგიაში და დოგმატური თვალსაზრისით გამარჯვებას ზეიმობდა. მისი არსებობა უტყუარი იყო. ასევე შთამბეჭდავი ჩანდა განსაწმენდელის მიღება მასებისა და მორწმუნეების მიერ. როდესაც ეკლესიის ხელდასმით განსაწმენდელი თეოლოგიური განსჯის სიმაღლეებიდან ყოველდღიურ სწავლებაში და პასტორალურ პრაქტიკაში დაეშვა, მისი წარმატება აშკარა იყო. XIII ს-ის ბოლოს განსაწმენდელი ყველგანაა: ქადაგებაში, ანდერძებში, ლიტურატიურაში. მორწმუნე მასებისა და ეკლესიის მითითებების თანხვედრის გამო მისი იუბილე 1300 წელს, ლე გოფის აზრით, განსაწმენდელის ტრიუმფად შეიძლება ჩაითვალოს. მხოლოდ გამოსახულება დარჩა ჭირვეული ამ ტრიუმფის მიმართ. რა იყო ეს, იკონოგრაფიის კონსერვატიზმი თუ შუალედური, დროებითი და ეფემერული სამყაროს ასახვის სირთულეები? ამ კითხვებზე ავტორს პასუხი არა აქვს [3, 1119].

განსაწმენდელის სოციალური ტრიუმფი, პირველ რიგში, exempla-ს ანეკდოტებმა განსაზღვრა. ბერძნულ-რომაული ანტიკურობიდან მომდინარე exemplum (მაგალითი) დაკავშირებული იყო ქადაგების ახალ ტიპთან, რომელიც XII ს-ის ბოლოსა და XIII ს-ის დასაწყისში დამკვიდრდა და დასავლეთის ახალი საზოგადოების დიდ ცვლილებებს განეკუთვნებოდა. XIII ს-ის exemplum-ს ლე გოფი ასე განსაზღვრავს: „მოკლე მოთხრობა, რომელიც მოცემულია, როგორც მართალი (=ისტორიული), აუდიტორიის დასარწმუნებლად მარგებელი გაკვეთილი და განკუთვნილია საუბარში (საზოგადოდ ქადაგებაში) ჩასართავად“ [6, 533]. სწორედ XIII ს-ის exempla-ს წყალობით, რომელიც ამ უანრის ოქროს ხანად ითვლება, განსაწმენდელი მასობრივ დონეზე გავრცელდა. Exempla-ს კაზუსებმა განსაწმენდელის რწმენა შუა საუკუნეებში საყოველთაოდ ხელმისაწვდომი გახადა. ჟ. ლე გოფი ვრცლად განიხილავს ჟაკ დე ვიტრის, ცისტერციანელი ცეზარ ჰეისტერბახელის, დომინიკელი ეტიენ დე ბურბონის მიერ შედგენილ exempla-ს კრებულებს და ამ მაგალითებში ასახულ განსაწმენდელს.

დაბადებიდან დაახლოებით ასი წლის შემდეგ, წერს ჟ. ლე გოფი, განსაწმენდელს არაჩვეულებრივი შანსი მიეცა: დანტე ალიგიერის გენიამ, რომელიც 1265 წელს ფლორენციაში დაიბადა, მას სამარადისოდ დაუმკვიდრა ადგილი ადამიანთა მეხსიერებაში [3, 1175]. 1302-1321 წწ. შორის შექმნილი „Divina Comedia“ განსაწმენდელის პოეტური ტრიუმფი იყო. „ღვთაებრივ კომედიაში“ საბოლოოდ იქნა დავიწყებული იმპერეიური სამყაროს დუალისტური მოდელი. თავისი ქმნილების სამი წიგნი დანტემ ჯოჯოხეთს, სალხინებელს (განსაწმენდელი) და სამოთხეს მიუძღვნა. დანტესეული განსაწმენდელი მიწისქვეშეთში არ მდებარეობდა. იგი დედამიწის დონეზე, ცის ქვეშ იყო და სამხრეთ ნახევარსფეროში არსებულ უმედეგებელ მთას წარმოადგენდა. განსაწმენდელი შვიდი წრისაგან შედგებოდა, სადაც სულელები შვიდი მომაკვდინებელი ცოდვისაგან განიწმინდებოდნენ: სიამაყე, შური, მრისხანება, სიზარმაცე, სიძუნწე, ღორბუცეულობა, ავხორცობა.

განსაწმენდელის ისტორია ქრისტიანულ საზოგადოებაში XIV ს-ის დასაწყისში არ სრულდება. ამ ისტორიის „სახელოვანი“ მომენტები XV-XIX სს-ით თარიღდება. საჯაროობის ტრადიციულ ფორმებს: ქადაგება, წიგნი (რომელმაც ესტაფეტა ხელნაწერისაგან მიიღო) გამოსახულებაც დაემატა. ფრესკებში, მინიატურებში, გრავიურებში, სამლოცველოების მოხატულობაში განსაწმენდელის წარმოსახვას ბოლოს და ბოლოს ხორცშესხმის შესაძლებლობა მიეცა.

დასასრულ, ლე გოფი აღნიშნავს, რომ იგი შეეცადა, ეჩვენებინა და აეხსნა ქრისტიანული საიქიოს სისტემის (იდეოლოგიური და წარმოსახვითი სისტემის) ფორმაცია IV-XIV სს-ში. მას განზრახული ჰქონდა, ხაზი გაესვა, რომ ამ სისტემაში ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილი, შუალედური, ეფემერული, მყიფე და მაინც ძირითადი ელემენტი განსაწმენდელი იყო, რომელმაც თავისი ადგილი დაიმკვიდრა სამოთხესა და ჯოჯოხეთს შორის.

დამოწმებული ლიტერატურა

1. Le Goff J., L'imaginaire médiéval. Essais, Préface à la première édition, 1985, Paris, 1999.
2. Гуревич А.Я., Предисловие, в реферативном сборнике: „Культура и общество в средние века: методология и методика зарубежных исследований“, вып. II, Москва, 1987.
3. Le Goff J., La naissance du Purgatoire, in Un autre Moyen âge, Paris, 1999.

4. ნეტარი ავგუსტინე, აღსარებანი, ლათინურიდან თარგმნა და შენიშვნები დაურთო ბაჩანა ბრეგვაძემ, თბილისი, 1995.
5. Арьес Ф., Человек перед лицом смерти, Москва, 1992.
6. Le Goff J., L'imaginaire médiéval, in Un autre Moyen âge, Paris, 1999.

RUSUDAN LABADZE

Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology

THE BIRTH OF THE THIRD COUNTRY OF THE OTHER WORLD

Summary

The article deals with the study of monograph of a famous French historian, Jacques Le Goff – „The Birth of Purgatory“, which was printed in Paris in 1981. In the cited work is discussed an important problem of the Western Christianity, such as the change of the other world picture (hell-paradise) with a new one (hell-purgatory-paradise).

According to Jacques Le Goff purgatory as the space and time was formed between 3th-12th centuries and was connected with the redemption of some sins after death by purifying fire. It was the faith of temporal punishment, where souls of those who have died without mortal sin can expiate their venial sins by temporary suffering before enter heaven. The faith of purgatory was born in practice: suffrages of the living by prayers, alms and other good works for the salvation of their souls who have died.

The Biblical dossier of purgatory (which was denied by the most of heretics in the middle ages and Protestants) consists of four texts: 1. In the Old Testament: The sacrifice ordered by Jude Maccabeus for the redemption of sins of the soldiers who died in battle (II Mac. XII, 41-46); 2. In the New Testament: a. The text from the Gospel according to Matthew which mentions about forgiving sins in a next world (Matthew XII, 31-32); b. The passage from the Epistle of Paul to the Corinthians, which describes the purification of some category of sinners after death *quasi per ignem* (so as through fire) (I Corinthians, III, 11-15), text of Saint Paul which was the object of the most comments in the middle ages; c. The history of the poor Lazarus and the rich man (Luke, XVI, 19-31). According to Jacques Le Goff Abraham's bosom described in the Gospel was the first Christian incarnation of purgatory.

The idea about an intermediate place and time of the other world on a theological level appeared with *refrigerium* (refreshing place) of Tertullian, while the ideas of Clement of Alexandria and Origen have no posterity in Greek Christianity. Veritable Fathers of purgatory St. Augustine and Gregory the Great laid down theoretical foundations to the doctrine of purgatory rejected by the Eastern Church during the debates of the 12-th century.

Between 1170-1180 in Latin appeared the noun *purgatorium*, which practically was the birth of purgatory as the determined place.

In the 13-th century purgatory have well installed in the Western Christianity: on a dogmatic level in the letter of Innocent IV (1254) and in the reports of the second Council of Lyons (1274) within the union of Latin and Greek Churches; On a theological level with integration of purgatory in the great theological systems; And in believers, on a mass level, by sermons and the *exempla*. At last the poetic triumph of purgatory – „The Divine Comedy“ of Dante, where the third place of the other world settled down between hell and paradise.